

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637

גליון חודש טבת ה'תשע"ו | 80

תוכן העניינים:

א | פסקי דינים - השבת אבידה חלק ח - זכייה באבידה שנמצאת במקום פרטי

ב | דינא דבר מצרא ועני המהפך בחררה בקנייה מגוי

בית דין לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 8:00-6:30 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב יצחק שובקס שליט"א /

הגאון הרב אברהם בוטרמן שליט"א

יום ב'

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

יום ג'

הגאון הרב יוסף פליישמן שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב אברהם דרבמדקר שליט"א

יום ה'

הגאון הרב יעקב פרבשטיין שליט"א

תגובות והערות

תגובות לעלון ניתן לשלוח

לפקס 02-502-3655

או בדואר אלקטרוני

beisdin@neto.net.il

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים - השבת אבידה חלק ח - זכייה באבידה שנמצאת במקום פרטי

זכייה באבידה בקניין חצר

1. מצא אבידה אחר שהתייאשו הבעלים ממנה יכול לזכות בה לעצמו, בין בקניין בגופו – כמו הגבהה ומשיכה, ובין בקניין חצר. והיינו, שאם נמצאת האבידה ברשותו – בשטח פרטי או ברכב וכדו', נקנית לו האבידה ע"י רשותו.
2. גם אם בעל המקום לא יודע שהאבידה נמצאת ברשותו, אם המקום שמור עבור בעליו, זוכה בעל המקום באבידה בקניין חצר.

נכנסה האבידה לרשותו לפני יאוש

3. אם נכנסה האבידה לרשותו לפני שהבעלים התייאשו ממנה ונשארה ברשותו עד יאוש הבעלים, והאבידה הייתה עומדת להימצא על ידו, נחלקו הפוסקים מה דינו. י"א שכיון שבשעה שנכנסה האבידה לרשותו היה אסור לו לזכות בה לכן אין רשותו זוכה לו, ורק אם יעשה קניין אחר יזכה בה, ולפי זה כל זמן שלא עשה קניין אחר מותר לאדם אחר לזכות באבידה. וי"א שבעל המקום אינו יכול לזכות באבידה אפילו בקניין אחר. וי"א שכיון שנכנסה לרשותו בהיתר,

הערות וצייונים

1 אבידה שהבעלים התייאשו ממנה אפשר לזכות בה במעשה קניין, וכמבואר במשנה (ב"מ י, א) "ראה את המציאה ונפל עליה ובא אחר והחזיק בה, זה החזיק בה זכה בה", והטעם משום שזה שהחזיק בה עשה מעשה קניין (עיי"ש בשיטה בשם הרדב"ז שעשה הגבהה, וכן הוא בטור (רסח, ה)).

2 מבואר במשנה (ב"מ יא, א) "ראה אותן רצין אחר מציאה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו", והיינו קניין חצר. ולעניין ק"ח ברכב עיין עומקא דדינא (ח"ב עמ' 109) שאין בזה חסרון חצר מהלכת.

3 שחצרו של אדם קונה שלא מדעתו, כמבואר בגמ' (שם) "חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, הני מילי בחצר המשתמרת, אבל חצר שאינה משתמרת אי עומד בצד שדהו אין אי לא לא".

4 כל הדין הזה נאמר דווקא כשהאבידה עומדת להימצא ע"י בעל המקום (עיין לקמן דינים 5-7), אבל אם אינה עומדת להימצא, מסכימים המחנ"א (קניין חצר סי' ה) והנתי"מ (רסב, א) שאם חצר אינו קונה דבר שאינו עומד להימצא, גם אם נכנסה האבידה לפני יאוש לא נחשב באיסורא אתא לידו. וההסבר לזה הוא כמש"כ בהערה 18 שבמקרה כזה אין האבידה נחשבת שנמצאת ברשותו.

5 הנה במשנה (כה, ב) מבואר: "מצא בכותל חדש מחציו ולחוץ שלו". והקשו התוס' (ב"מ כו, א ד"ה דשתיך) ועוד ראשונים, הרי הכותל הוא מקום פרטי, וא"כ בעל הכותל זכה במציאה בקניין חצר, ומדוע יכול המוצא לקחת המציאה לעצמו. ותירץ הרא"ש (סי' ט) "וכי תימא תקנה ליה חצירו אחר שנתייאשו ישראל. לא עדיפא חצירו מידו. דאילו בא לידו קודם יאוש תו לא קני הואיל ובאיסורא אתא לידה, הלכך חצירו נמי בכי האי גוונא לא קניא ליה. וכיון דהראשון לא קנאה ה"ה בנו ובן בנו לא קנאה". וכן תירצו הרשב"א (כה, ב ד"ה לא צריכא) והראב"ד (גו"א טז, ד) והר"ן (כו, א ד"ה מצא בגל). ובדעת תוס' (שם) נחלקו המפרשים, המהרש"ל (לחכמת שלמה על התוס') סובר שתוס' אינם סוברים שיש חסרון באיסורא אתא לידו, והמהרש"א והש"ך (רסח, ב) דחו ראיתו, והש"ך גם חלק על המהרש"ל בדין, ופסק לדינא כמו הרא"ש, ורע"א והחמדת שלמה הסכימו למהרש"ל בפשט התוס'.

6 כך פירשו הנתי"מ (רסב, א) האמרי משה (לז, א-ב) והחזו"א (ב"ק יח, ד) את שיטת הרא"ש וסיעתו מטעמים שונים. הנתי"מ כתב שמיד כשבעל המקום מבחין שהאבידה נכנסה לרשותו הוא יכול לומר אי אפשי בה, ואז יוכל לקחת האבידה לאחר יאוש בעלים, ולא נחשב שהאבידה באה לידו באיסורא, שכיון שלא יזכה בקניין חצר נחשב כאילו לא באה האבידה לידו וכאילו אינה נמצאת בתוך חצרו. (ועיין רע"א בפירושו לב"מ (כה, ב) שאסור לעשות כן כיון שיש חיוב השבת אבידה). אבל האמרי משה טען עליו שאם אפשר לקנות באופן זה, כל מי שתיכנס אבידה לרשותו יחשוב שאינו רוצה שחצרו תקנה לו עד אחרי יאוש, ואחרי יאוש יקנה בק"ח. ולכן למד שהדין באיסורא אתא לידו הוא חסרון רק בקניין של חצר, שחצר צריך להיות דומה ליד (עיין ב"מ י, ב), וכיון שבקניין יד יש חסרון זה גם בק"ח יש חסרון זה, וכיון שהחסרון הוא רק בקניין חצר, יכול לזכות אח"כ בקניין אחר. וכן הבין החזו"א חסרון באיסורא אתא לידו בחצר. והאחרונים הוכיחו שישנם ראשונים הסוברים כן (האמרי משה (לז, ט) הוכיח שזה דעת החי' המיוחסים לריטב"א, ור' שמואל (סי' לב) הוכיח כן בדעת המאירי).

7 כך היה נשמע מפשטות דברי הראשונים (חוץ מאלו המוזכרים בהערה הקודמת) שלא חילקו בכך. וכך נלמד מהמחנ"א (קנין חצר סי' ה), כיון שיישב כלכלה משום שאינו עומד להימצא, הגם שבעל הכלכלה רצה לזכות בקניין הגבהה). וכן הוכיח האמרי משה מהגליון תוס' (הובא בשיטה). וכן יש להוכיח בדעת כל אלו - כמו רע"א (ד"ה ואולם כל מה) והקרני ראם (על המהרש"א הנ"ל) - המוכיחים שהתוס' לא סברו החסרון של באיסורא אתא לידו מכללה, ושם הלא הקניין אינו חייב להיות ק"ח (הראיה הזאת מובאת גם בעומקא דדינא חלק ב, עמ' 117).

מיד כשהתייאושו הבעלים זכה בה בקניין חצר⁸.

4. לדעת הסוברים שאינו קונה בקניין חצר או בקניין אחר כשנכנסה לרשותו לפני יאוש⁹, הדין כך גם לגבי בעל המקום וגם לגבי כל מי שבא מכוחו¹⁰ ע"י ירושה או מכירה¹¹, ורק מי שבא לזכות שלא מכוחו יכול לזכות בה¹².

היוצא מדינים אלו.

אם מצא אבידה שנכנסה לרשות חבירו לפני יאוש בעלים, הדין תלוי במחלוקת הנ"ל אם בעל המקום זוכה בה בקניין חצר או לא. ולהלכה יכול המוצא ללקחו לעצמו. וכגון: אם מצא אבידה שאין בה סימן בבית כנסת

בבעלות פרטית יכול ללקחה לעצמו¹³. וכן פועל שנשכר לנקות מכונית, והמנקה מצא חפץ שבטוח לא נפל מבעל המכונית, יכול המנקה ללקחו לעצמו¹⁴.

אבידה שנמצאת במקום פרטי ולא שכיח שתהיה שם או

שאינה עומדת להימצא¹⁵

5. אם האבידה נמצאת במקום פרטי, וזה לא דבר שכיח שאבידה כזאת תיכנס במקום הזה ובעל המקום אינו יודע מהאבידה, דעת הרבה פוסקים (ובתוכם המשנה ברורה) שבעל המקום אינו זוכה באבידה בקניין חצר¹⁶, ומי שמצאה יכול ללקחה לעצמו לאחר יאוש.

הערות וצינונים

ומכל אדם לפיכך הוא של מוצאו".
ברא"ש (ס' י) כתב לגבי חנות "וחצירו לא קנתה דלא סמכה דעתיה כיון דרבים נכנסין ויוצאין, ואפילו איתיה בחנות לא מהני עומד בצד חצירו אלא היכא דמצי לשומרו ויכול לעכב שלא יטלוהו אחרים, אבל הכא כיון דלא ידע דאיתיה שם ורבים מצויין שם לא קניא ליה חצירו".

במרדכי (ב"מ ס' ז) כתב וז"ל "נשאל לה"ר אביגדור כהן על עובד כוכבים שאבדו לו מעות בבית ישראל ומצאן ישראל אחר, וטוען הישראל שהאבידה בביתו כבר קנתה לי חצרי אפילו שלא מדעתי. והשיב דלא מצי טעין הכי **דלא אמרינן חצרו של אדם קונה לו אלא במידי דשכיח ורגיל למצוא**". ועי"ש שלמד גדר זה מהמשניות הנ"ל.

בדינים הבאים יתבארו גדריו הראשונים בארוכה.

16 כ"כ המרדכי הנ"ל (הערה 15) "דלא אמרינן חצרו של אדם קונה לו אלא במידי דשכיח ורגיל למצוא". והיינו שהוא צמצם את הדין של "חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו" רק לדברים ששכיחים שיבואו לחצירו. וכן פסק הרמ"א (רסח, ג) "אין חצירו קונה לו אלא בידע במציאה או דאסיק אדעתיה, אבל בדבר שאינו רגיל לבא אין חצירו קונה לו, אף על פי שבאה מציאה לשם ובא אחר ונטלה שם זכה, הואיל ולא ידע בעל החצר במציאה אשר שם קודם שזכה בה השני".

בנתיב"מ (ס"ק ג) כתב שאין פוסקים כהמרדכי, כיון שהראשונים האחרים תירצו תירוץ אחרים לקושיא ממצא בחנות וכו'. ובאמת שהראיה איננה רק מזה שלא תירצו כמו המרדכי, אלא שמדברי הראשונים יש ראייה ברורה שחלקו על המרדכי, שהרי תוס' ושאר הראשונים הקילו רק אם האבידה אינה עומדת להימצא ע"י הבעלים, וזה פשוט שאבידה שאינה עומדת להימצא בוודאי שאינה שכיחה להיכנס במקום הזה, ומדלא כתבו הראשונים גדר זה והקילו רק אם אינו עומד להימצא ע"כ שחלקו על המרדכי. והנתיב"מ ר"ל שגם הרמ"א לא חשב ששאר הראשונים מסכימים לגדר זה, ובע"כ שכוונת הרמ"א היא לתירוץ תוס' שחצר אינה קונה דבר שאינו עומד להימצא ע"י הבעלים, או שהתכוון לכתוב ש"א כן ובאמת אינו פוסק כך.

אמנם הרבה פוסקים סוברים שהרמ"א לא התכוון לתירוץ התוס' ובאמת נפסק כמו המרדכי. וכ"כ רע"א (ריש ס' רס): "בחנות ושולחני, או משום דאין סופו להמצא, או משום דאינו עולה על דעתו שיזכה חצרו דאינו רגיל לבוא בזה. עיין לקמן ס' רס"ח בהגה", ומוכח מדבריו שכך פוסקים לדינא (רע"א טוען שם על הסמ"ע שהביא שיטה שאינה לדינא, וע"כ שמה שמביא רע"א הוא לדינא, ולכה"פ שיהיה ספיקא דדינא). גם הב"ח (ריש ס' רס סד"ה המוצא בגל) כתב שהמרדכי אינו התי' של תוס', וכן כתב תלמידו העבודת הגרשוני (ס' צד) שהם תירוץ שונים, וכתב נפ"מ ביניהם וז"ל "נלע"ד שיש נ"מ לדינא בין תירוץ של התוספת והרא"ש ותירוץ של המרדכי, כגון גל **העומד לפנותו**, שלפי תירוץ של התוספת קנתה לו חצירו, ולפי תירוץ של המרדכי וסייעתו לא קנתה לו חצירו אף על פי שהגל עומד לפנותו, כיון שאין שכיח והווינו למצוא מטמונו בגל לא עלה על לבו לקנות מטמונות", ועה"ג פסק כמו המרדכי (עיין בדבריו בהערה 31).

והנה הנתיבות בעצמו במק"א (קפג, יב) למד שהמרדכי הוא שיטה אחרת מתוספת (בנידון דשם הוא ודאי עומד להימצא, וכן העירו על הנתיבות השארית יעקב ס' כט והביאורים והערות בס' קפג), וגם הבין שהרמ"א פסק כמו המרדכי, וכך פסקו עוד פוסקים וביניהם המשנה ברורה (תמח, יח), שהביא בלי מחלוקת את הפסק של החינוך בית יהודא (או"ח יג) "אם ישראל מניח חמצו בחדר של חבירו המוכר את חמצו, צריך להודיע לישראל המוכר ויעשהו שליח למכור, ואם הניח שלא מדעתו אסור לאחר הפסח, מאחר דישאל לא ידע לאקנוני **והנכרי לא ידע לקנותו**", והחינוך בית יהודא הסתמך על דברי הרמ"א, כי כתב "דאפילו ישראל לא קניא ליה חצירו מציאה אלא בידע במציאה... הכא שבשעה שהיה לגוי לקנות החמץ לא ידע הגוי במציאת החמץ". (ובאמת ששם יש דעת אחרת מקנה כי מוכר החמץ רצה להקנות לגוי, ובדעת אחרת מקנה סוברים הקצוה"ח (קפג, ט) והנתיב"מ (שם, יב) שגם לפי המרדכי חצר קונה. גם צ"ע כי הנתיב בעצמו בספר מקור חיים (תמח, חיד' י) פסק כהחינוך בית יהודא). ומהמשנ"ב נלמד שכ"כ היה פשיטא ליה שפוסקים המרדכי, עד שהחמיר לאסור אפילו חמץ שעבר עליו

8 בדעת הרמב"ם (גו"א ז, ד) נחלקו הפוסקים אם סבר שיש חסרון באיסורא אתא לידו בחצר, שהנה ברמב"ם (גו"א טז, ד) מבואר: "המוצא מעות בחנות... אם מצאן על התיבה... הרי הן של מוצאן, ולכא"ו היה לו ליישב שיש חסרון באיסורא אתא לידו (וכן השיג עליו הרמב"ם שם). הש"ך (הנ"ל) טען שאין להוכיח מכאן מה דעת הרמב"ם, אבל המחנ"א (קניין חצר ס' ה) כתב שמכאן ראייה שהרמב"ם סובר שאין חסרון באיסורא אתא לידו בחצר. גם בתוס' הבאנו מחלו" מה דעתם. (ומסוף דברי הש"ך קצת משמע שהבין שהמהרש"ל גם פסק שאין חסרון באיסורא אתא לידה בחצר). עוד יש לציין שגם המחבר וגם הרמ"א לא הביאו החסרון הזה. ובשו"ת אמרי יוסר (א, קיב ד"ה אמנם נראה) משמע קצת שהוא ספיקא דדינא.

9 לכל שיטה כדאית לה. והיינו שלפי הנתיב"מ והאמרי משה שהחסרון הוא רק בזכיה בקניין חצר א"כ ה"ה הבא מכוחו יהיה לו חסרון רק בק"ח, ולא לו הסוברים שיש חסרון באיסורא אתא לידו בכל קניין ה"ה לגבי הבא מכוחו.

10 כן הוא בלשונו של הרא"ש (הובא בהערה 5). ולדעת הרא"ש הוא מוכרח מכיון שמה שנמצא עכשיו בכותל נמצא שם מזמן האמורים, ואפילו שעבר עידן ועידינים ולבטח התייאר כבר בעל האבידה, בכ"ז אנו אומרים שהמחזיק עכשיו בכותל לא זכה במציאה בגלל שבאיסורא אתא לידו, וע"כ שכיון שבידי מורישיו היה נחשב באיסורא אתא לידו גם ביד יורשיהם נחשב באיסורא אתא לידו.

11 כך הוסיף הפלפולא חריפתא (ס"ק צ) על דברי הרא"ש הנ"ל, שה"ה הקונה מזה שבאיסורא אתא לידו אינו זוכה, וראייתו היא מזה שלא טוענים שאולי נמכר הכותל במשך הדורות וא"כ לגבי הקונה והבא מכוחו אין חסרון באיסורא אתא לידו, וע"כ שהרא"ש סובר שכל מי שבא מכוחו של זה שבאיסורא אתא לידו אינו יכול לזכות, לא שגא אם עבר בירושה לא שנה ע"י מכירה.

12 באמרי משה האריך להסביר הדין המיוחד שמצאנו כאן, שבכל מקום שאדם הרים אבידה לפני יאוש שוב אין אדם בעולם יכול לזכות בה, אף אם התייאושו הבעלים אח"כ, ורק בדין ק"ח נשתנה הדין, שאם נכנסה האבידה לפני יאוש אין בעל החצר ובאי כוחו יכולים לזכות בה, אבל שאר אנשים כן יכולים לזכות בה אחרי יאוש. והביאור בזה הוא, שאם לקח האבידה בידו לפני יאוש נתחייב המוצא בחיוב השבה (תוס' ב"ב סו ד"ה ה"ג) או חיוב שמירה (רמב"ן מלח' ד, ב (דפי הר"ן)), ולכן אין שום אפשרות לזכות בה אח"כ. אבל כשנכנסה לחצר בלא ידיעתו לא נתחייב בדינים אלו, ולכן רק בעל החצר שיש בו חסרון איסורא אתא לידו אינו יכול לזכות.

13 כ"כ בקצוה"ח בהדיא (ר, א).

14 כך העלה גם בעומקא דדינא (הנ"ל עמ' 120). (ורק שצ"ע למה החשיב מקום מוסתר במכונית - כמו אם נמצא תחת השטיח - כמקום שאינו עומד להימצא (עיין דינים 5-7), הא כל שנה בער"פ צריכים הבעלים לנקות שם וכפי שאכן נוהגים, והיות שמישהו אחר אינו אמור לחטט שם, גם אם תימצא האבידה אחרי שנה, די בכך להיחשב עומד להימצא).

15 לעיל הבאנו מה שמבואר במשנה (כה, ב): "מצא בכותל חדש מחציו ולחוץ שלו". וכן מבואר במשנה (כו, ב) "מצא בחנות הרי אלו שלו". והקשו הראשונים הרי הכותל והחנות הם מקומות פרטיים, וא"כ למה לא זכו בעלי הכותל והחנות במציאה בקניין חצר כיון שחצר קונה אפילו שלא מדעתו. ומכאן למדו הראשונים גדרים חדשים בדין קניין חצר, וכלהלך.

בתוס' (ב"מ כו, א ד"ה דשתיך) תירצו "וי"ל דאין חצר קונה בדבר **שיכול להיות שלא ימצאו לעולם** כמו הכא שהוא **מוצנע בעובי הכותל**, וכן מוכח לקמן (עמוד ב) דנתן מצא בחנות ובשולחנות הרי אלו שלו, ואין חצירו קונה לחנוני או לשולחני **לפי שהמענות הם דבר קטן** ואין סופו הוה לימצא". וכ"כ הרא"ש (ס' ט) "וחצירו אין קונה לו בדבר שאין עתיד להמצא", וכן הביא דבריהם הנמוקי" (יד, א ד"ה דשתיך). הרמב"ם (גו"א טז, ז) הקשה וז"ל "למה לא יקנה בעל החצר זה המטמון שבתוך הכותל הישן אף על פי שהוא של אמוריים ותהיה מציאה זו לבעל החצר" והוא מיישב "מפני שאינה ידועה לו ולא לאחרים, והרי זה המטמון אבוד ממנו ומכל אדם, ולפיכך הוא של מוצאו, ומה אבידה של אדם אמרה תורה אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצאת זו שנפלה לים שאבודה ממנו ומכל אדם, קל וחומר למטמון קדמוני שלא היה שלו מעולם והוא אבוד ממנו

6. ויש פוסקים שחולקים שגם אם לא שכיח שהאבידה תיכנס במקום הזה יש קניין חצר. אמנם במקרה שהאבידה נמצאת במקום שיתכן

שבעל המקום אינו עומד למצוא אותה אף פעם¹⁷, אין בעל המקום זוכה בקניין חצר¹⁸, והמוצא יכול ללקחה לעצמו לאחר יאוש¹⁹.

הערות וציטוטים

אבוד ממנו ומכל אדם... עכ"ל, ואין חצירו קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאנה לעולם", והסביר את שיטתם כמו שהבאנו לעיל. ועוד נראה, שהגם שכל הפוסקים הנ"ל כתבו שהם שיטה א', מ"מ יש חילוק ביניהם מה גדר החסרון, כי הנה בדברי העה"ש (ע"ש בדבריו) ברור שלמד ברמב"ם כמש"כ לעיל בדעת התוס' שהחסרון הוא מצד ה' ק"ח. והגם שלכא"ו היה אפשר לבאר בשיטת התוס' שטעמם הוא מטעם אבודה ממנו ומכ"א, מ"מ נראה שזה דחוק מאד, כי דין אבודה ממנו ומכ"א אינו דין בהל' קניין חצר כלל. אבל מדברי הב"י והדרישה והנתי"ה ממשמע שהבינו שגם לתוס' הגדר הוא מדין אבודה ממנו ומכ"א כמבואר ברמב"ם.

ולפי"ז יש נפ"מ בין הסוברים ששיטת התוס' והרמב"ם מחולקות לסוברים שהתוס' סברו כהרמב"ם, כי לפי הדרישה והב"י גם לפי תוס' צריך שהאבידה תהיה בגדר אבודה ממנו ומכ"א, ורק אז אין בעל החצר זוכה בה, משא"כ לאלו שאינם מקשרים ביניהם ולאלו הסוברים בהדיא שנחלקו שמספיק שיכול להיות שלא תימצא.

ומה שפוסקים כתוס' שחצר אינו קונה דבר שאינו עומד להימצא נלמד מהמחנ"א (חצר ה, ז), הנתי"ה (רסח, ג), החת"ס (או"ח א, מד), והעה"ש הנ"ל. וכ"כ בשו"ע הרב (מציאה סעי' י).

ולדינא נראה שאפשר לומר שפוסקים שני הדינים, גם הדין של תוס' שהוא דין בהל' חצר וגם הדין של הרמב"ם שהוא דין בהל' ייאוש, ואין קשר בין הדינים מכיון שגדרם שונה, ובאמת בכדי שלא יוכל לזכות בשום קניין צריך שיהיה בגדר של אבודה ממנו ומכ"א, וכמו שהסביר הנתי"ה מ"מ את הרמ"א הנ"ל "שאין דרך להוודע כלל", אבל כדי שלא יזכה בקניין חצר די במה שיתכן שלא ימצאנו, וכמו שפסק הנתי"ה מצמו (רסח, ג) "אפשר שלא יבוא לידו כלל". ולפי הש"ך (רסח, ו) ה"ה בקניין יד (והוא למד שבמרד' היא נעשה קניין של יד). ומסתבר מאוד שכדברינו סבר הנתי"ה.

18 ויש לחקור אם החסרון של אינו עומד להימצא הוא חסרון במהותו של קניין החצר, והיינו שאם החפץ אינו הווה להימצא נחשב כאילו החפץ אינו נמצא בחצרו כלל או שלא נמצא בחצרו הראויה לקניין, או שאין החסרון מצד קניין החצר אלא מצד שחסר בגמירות דעת, והיינו, שהגם שקניין חצר יש לו מעלה על שאר הקניינים שבק"ח לא בענין דעת קונה ש"חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו" (ב"מ קב, א ועוד), מ"מ אם אינו עומד להימצא שהוא פגם גדול בדעת הקונה, בזה חידשו הראשונים שגם בחצר יש חסרון של דעת ולכן אינו קונה. ולפי הצד השני גם בשאר קניינים יש החסרון של אינו עומד להימצא, אלא שבשאר קניינים אינו שייך מכיון שבלא"ה א"א לעשות קניין כשחסר בדעת הקונה.

והנפ"מ בין שני הצדדים, בחפץ שנמצא בחצר של הקדש ואינו עומד להימצא, שאם נאמר שהחסרון הוא מצד שחסר בגמירות דעת הקונה, א"כ בהקדש ש'הקדש שלא מדעת כהדין מדעת' תקנה חצר ההקדש, משא"כ אם נאמר שהחסרון הוא מצד קניין החצר גם הקדש לא יקנה. וכהצד השני הבין בקצוה"ח (ר, א ד"ה אמנם למה שכתבו) שכתב שלתוס' הקדש היה צריך לקנות (ורק בגלל סיבות אחרות הר הבית אינו קונה לגבוה).

עוד יש נפ"מ בקניין מתנה שאינה עומדת להימצא ע"ק ק"ח, כי אם הוא חסרון מצד דעת קונה א"כ במתנה יקנה מטעם דעת מתנה לפי קצוה"ח (ערה, ז) ואפילו אם המקנה אינו שומרה, ואם החסרון הוא שנחשב כאילו אין החפץ בחצר וודאי לא יקנהו בעל החצר, ואפילו אם נחשב כאילו הוא מונח בחצר שאינה משתמרת, לא יקנהו בעל החצר לפי הרבה שיטות (עייני קצוה"ח ר, ב) שיש הסוברים שבחצר שאינה משתמרת אף פעם אין מועיל דעת מקנה שאינו שומר).

ועוד נפ"מ יש אם נכנסה האבידה לרשותו לפני יאוש, ויבואר בהמשך.

ונראה שיש להוכיח כצד הראשון. א', לקמן (הערה 34) הבאנו שרע"א הוכיח בדעת תוס' שבדבר שאינו עומד להימצא אין בעל החצר נחשב אפילו למוחזק, וזה מוכיח שנחשב כאילו אין החפץ מונח בחצירו כלל, כי כדי להיות מוחזק מספיק אפילו חצר שאינה ראוי לקניין, כמו שהוכיח קצוה"ח (רב, ז) שגם בחצר שאינה משתמרת נחשב בעל החצר למוחזק, וא"כ אם בעל החצר אינו נחשב מוחזק באינו עומד להימצא ע"כ שהחפץ חשיב כאילו אינו מונח בחצרו.

הוכחה ב', כ"כ בערוך השולחן להדיא "ואין חצירו קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאנה לעולם, וטעם הדבר נ"ל דהא חצר קונה משום יד או משום שליחות, ודבר שבידו של אדם בהכרח שיוודע מזה וכן בשליח שעושה, ולכן אין בחצר זה לא תורת יד ולא תורת שליחות".

הוכחה ג', הנה הדין הוא שאם מצא אבידה בפונדק יכול ללקחה לעצמו ולא זכה בו בעל הפונדק, וביאר הרא"ש (ב, ט) הטעם "כיון שהוא פונדק ומשכירו תמיד אין עתיד לימצא לבעל החצר", והסביר האג"מ (ח"מ ב, מד) שהגם שאם השוכרים יהודים הם יחצירו החפץ, בכל זאת "גם בפונדק שהדרך להשכיר רק לישראלים נמי לא קנה בעל החצר, משום דמה שנעשה החצר שמור ע"י אחרים אינו מחשיבו

הפסח שאינו אלא איסור דרבנן שמקילים בו בספק (מ"ב תמט, ה). 17 לעיל (הערה 5) הבאנו את שיטת התוס' שחידשו שבדבר שאינו עומד להימצא אין ק"ח וז"ל: **דאין חצר קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאנו לעולם**". וכן הבאנו מהרא"ש. ומדבריהם נראה שאם יכול להיות שלא ימצא ע"כ בעל המקום, אפילו שאי"ז בהכרח כך, אין בזה ק"ח. וכך הגדיר בנתי"ה (רסח, ג) את דברי התוס' "דבר שאינו הווה להימצא לבעל החצר **שאפשר** שלא ידע בו בעל החצר לעולם". אכן הרמב"ם כתב וז"ל: "מפני שאינה ידועה לו ולא לאחרים **והרי זה המטמון אבוד ממנו ומכל אדם** ולפיכך הוא של מוצאו", ומדבריו נראה שהגדר הוא שעפ"י הרגילות לא ידעו הבעלים, ואין מספיק שיכול להיות שלא ימצא, וכך הגדיר הנתי"ה (רלב, ח) את גדר הרמב"ם "אין דרך להוודע כלל".

ובפשוטו היה נראה שהנפק"מ בין שיטת תוס' לשיטת הרמב"ם היא גם בגדר הדין - אם הסיבה שבעל החצר לא קנה הוא מגדרי ק"ח או מגדרי ייאוש, וגם בהיקף הדין - האם צריך שעפ"י הרגילות לא ימצא או שמספיק שיכול להיות שלא ימצא. שהנה הדין של תוס' נראה שהוא גדר בהל' קניין חצר, וכמו שנראה מלשונם שאם אינו עומד להימצא אין החצר קונה, וכן הוא לשונו של הנמוקי" (יד, א ד"ה דשתיק) "תירצו בתוספות **דאין חצר קונה בדבר שאינו עשוי שימצא** כי הכא שהוא בעובי כותל", וכן נראה במרדכי (ב"מ רנז-רנח) שהוא חסרון בק"ח, שכתב "ולא שייך כה"ג למימר חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו וזכו בו הראשונים שקנה הכותל והגל, דכיון דאין דבר ההוה כשאר המציאות שפעמים הוויים לבא לא זכה בו, כי כשקנאו לא העלה על לב לקנות המטמון, הלכך לא זכה אלא בדבר שירצה לקנות, דחצרו קונה לו בדבר הבא לחצרו אח"כ, אבל בדבר שלא היה בדעת המוכר למכור ולא דעת הקונה לקנות לא קנה". ומבו' בנתי"ה (רסח, ג) שהמרדכי הוא שיטת תוס'.

מאידך, הדין של הרמב"ם הוא מגדר אבודה ממנו ומכ"א, שהוא דין מצד ייאוש או הפקר (עייני גליון 75 הערה 18) ואינו קשור כלל לדיני קניינים או לדיני ק"ח. וביאור הטעם למה דין אבודה ממנו ומכ"א גורם שלא יקנה בעל הכותל נחלקו האחרונים. הדברי משפט (רסח, ב) ועוד אחרונים הבינו, שלפי הרמב"ם בכותל יש - הגם שראוי שבעליו יזכה באבידה, אבל היות שמועיל ייאוש שלא מדעת באבודה ממנו ומכ"א, לכן בעל הכותל אינו קונה כי הייאוש מוציאו מרשותו. אבל הח"י ר' מאיר שמחה (כו, א ד"ה דשותף) פירש "השתא דנפקע מרשותיה בכה"ג, כ"ש דלא נכנס לרשות אדם בכה"ג, וכמו דאמר הגמרא ומה מכורה כבר יצאה כו' אינו דין שלא תמכר", והיינו שבכה"א גוונא לא נקנה כלל. אכן לשני הביאורים אינו דין מיוחד להל' קניין חצר.

ויש כמה נפ"מ לדינא בין התוס' להרמב"ם. א', בדין כותל ישן, שביאור התוס' נכון רק באבידה של אחרים שנמצאת בכותל, וכמו במקרה שמדובר שם בגמ' שתולים שהאבידה שייכת לאמוריים, משא"כ הפשט של הרמב"ם נכון גם אם החפץ היה שייך פעם לבעל הכותל, כי הגדר הוא אבודה ממנו ומכ"א וייאוש כזה מועיל גם לגבי חפץ שלו ואפילו אם הוא נמצא ברשותו. ב', בכמה אינו עומד להימצא, שלפי הרמב"ם הדין מצומצם רק אם לפי הרגילות לא תימצא האבידה כלל, וכמו שכתב בנתי"ה (רלב, ח) "דוקא בכה"ג **שאין דרך להוודע כלל**, והוי כאבודה ממנו ומכל אדם דהוי הפקר, משא"כ במצא כסף שהוא כרוך במטלית ולא ידע מה הוא וכיצא בזה בעבר שדרכו להוודע זכה [הראשון]... וברמב"ם פרק ט"ז מהלכות גזילה כתב שם הטעם משום דהוי אבודה ממנו ומכל אדם". ומאידך לפי תוס' מספיק **שיכול להיות** שלא ימצאנו לעולם". וכך משמע בהרא"ש שכתב (סי' ט) "וחצירו אין קונה לו בדבר **שאין עתיד להמצא**".

וכך כתבו הרבה פוסקים ששיטת התוס' והרמב"ם מחולקות, הב"ח (רס, ד"ה עוד כתב הרא"ש, והביא ג"כ שהמ"ג עשין עד סובר שהם שני תירוצים), הט"ז (ר"ס רס), המחנ"א (חצר סי' ז), ההלכה למשה, אבן האזל, וביאור המלך (פי' לרמב"ם הנ"ל). וכן נראה שסובר היד דוד (עייני מש"כ בהערה 23).

והנה בנתי"ה (רלב, ח) נראה שהשווה שיטות התוס' והרמב"ם, אמנם יתכן מאוד שלא התכוון להשוותם לגמרי, כיון שכתב בעצמו במק"א (רסח, ג) שלדינא העיקר הוא שאינו זוכה ש"אפשר שלא יבוא לידו כלל". גם בס' רלב כשהביא את הרמב"ם הוא רק שלל שאם "מצא כסף שהוא כרוך במטלית ולא ידע מה הוא וכיצא בזה בדבר שדרכו להוודע" שקונה בק"ח כדלכאמר, שבדין זה שוים הרמב"ם והתוס', הגם שאפשר שחלקו באפשר שלא ימצא (ובא לחלוק על השו"ת עבודת הגרשוני המובא בפת"ש שם והובא לקמן הערה 31).

אמנם, ישנם פוסקים שפירשו שתוס' והרמב"ם הם שיטה אחת. הבי"ה (תחילת סי' רס) והתני"ט (ב"מ ב, ג) אחרי שהביאו את שיטת התוס' וכו' הוסיפו "וכ"כ הרמב"ם". הדרישה (שם ד"ה וכתב התוס') הסביר את התוס' עפ"י מש"כ הרמב"ם (ז"ל "ונראה שכוונתם כמו שכתב הרמב"ם"). גם העה"ש (רס, ב) הבין שהרמב"ם והתוס' התכוונו לדבר אחד, כי הביא את תוס' בהסבר הרמב"ם וז"ל: "והרמב"ם ז"ל בפט"ז מגזילה תירץ ג"כ מפני שאינה ידועה לא לו ולא לאחרים והרי זה המטמון

7. גם אם מצד המקום האבידה עומדת להימצא במשך הזמן ע"י בעל המקום, אם הוא מקום שהרבה אנשים נמצאים בו, בין אם כולם נמצאים באותו זמן ובין אם נמצאים אחד אחרי השני ברצף²⁰, ויתכן מאד שאחד מהם היה מוצא את האבידה לפני שתגיע לידי בעל המקום, מוצא האבידה יכול ללקחה לעצמו אחר יאוש²¹.

היצא מדינים אלו.

אם מצא אבידה במקום פרטי שיתכן והבעלים לא ימצאו אותו אף פעם, לכו"ע יכול ללקחה לעצמו לאחר יאוש. דוגמאות לזה (הובאו בחז"ל):

הערות וצינונים

לשמור שיתחשב כידו ושלוחו של בעה"ב, ודבריו הם כדברי העה"ש שלגבי חפץ כזה החצר אינו ראוי לקניין.

הוכחה ד'. הנה בדין רבים מצויים שם (עיין דין 7) הבין הפלפולא חריפתא (ד) בדעת הרא"ש (סימן י) שהחסרון הוא שאינו עומד להימצא "כיון דרבים נכנסין ויוצאין הלכך אינו עתיד לימצא לו כדלעיל בפונדק", ובדברי האג"מ נראה שהבין ברא"ש כמו הפלפולא חריפתא, והסביר "דלענין לקנות שבעין שיהא החצר משתמרת, דרך אז נחשבת כידו כדכתב הנ"י בשם הרנב"ד דכל שהיא משתמרת למי שהוא זכות לו כידו היא, שאף מה שבא לידו בחצר המשתמרת הוא נותנו ויד אריכתא הוא, ובודאי לא יתן דברים שלו במקום שרבים מצוין אף שכולן ישראלים, משום דעכ"פ לא יחשוב זה למקום שמור כל כך, ולכן אין להחשיבו כידו לקנות". והנה בש"ך (רס, יח) כתב בדין רבים מצויים שם וז"ל: "חצרו לא קנה משום דלא סמכה דעתיה כיון דרבים נכנסים ויוצאים, ואפילו איתא בחנות לא מהני עומד בצד חצרו אלא היכא דמצוי לשומרו ויכול לעכב שלא יטלוהו אחרים, אבל הכא כיון דלא ידע דאיתי שם ורבים מצוים שם לא קניא ליה חצרו, כ"כ הרא"ש ור"י", ולפי הבנת האג"מ והפלפולא חריפתא ברא"ש שברבים מצויים הוא אינו עומד להימצא, כתוב להדיא בש"ך (רס, יח) שהחסרון של אינו עומד להימצא הוא מצד החצר, כי הש"ך כתב שאינו קונה מכיון שאינו עומד בצד חצרו, והדין של עומד בצד חצרו הוא דין בצורה של קניין חצר, וע"כ שסובר כצד א'.

הוכחה ה', המחנה אפרים (קניין חצר סי' ה) והחמדת שלמה (כו, א ד"ה תד"ה דשיתך) והנתיח"מ (רסב, א) כתבו שבדבר שאינו עומד להימצא אין חסרון באיסורא אתא לידו, וביאר המחנ"א "דמעוה כיון דאין עתידים לימצא חצרו לא קנה ליה ולא הוי חצירו כידו כמ"ש התוס', נמצא דלא באו עדיין לידו של זה שמצאם", וז"ל החמד"ש "ש' דלפי ת' הרא"ש דאין שם חצר כיון דאין סופו להמצא", ומבואר בדבריהם שחסרון אינו עומד להימצא הוא בקניין החצר, וכן דייק המילואי משפט (רסב, א) מדברי נתיח"מ (שם) שסובר כמו המחנ"א, והוא מוכיח שדעתם שהוא חסרון בחצר וכמש"כ. ויותר מפורש מזה כתב במחנ"א במק"א (קניין חצר סי' ז), שמבאר דעת תוס' שמועיל יאוש כשמשכיר ביתו לאחרים גם אם האבידה נפלה מבעה"ב בזמן שגר שם, הגם שאין מועיל יאוש בחפץ המונח ברשותו, "דהתוס' לשיטתיהו קא אזלי דכל דבר שאין דרכו לימצא אין חצירו קונה לו, ומשום הכי מהני יאוש דהוי כאילו אינו ברשותו".

19 בתחומין (כג עמ' 432) כתב בעל המאמר כדברינו (הערה 17) שנחלקו תוס' והרמב"ם, וטען שלפי"ז יהיה נפ"מ בסיפור שהוא דן, באורחת בשמחה משפחתית שמצאה תווית על הבקבוק שהונח על שולחנה וע"י התווית זוכים במכונות, ונחלקו האורחת ובעלת השמחה מי זכאי לקבל את המכונות, ור"ל שלפי תוס' זכתה האורחת כיון שיתכן שבעלת השמחה לא הייתה מוצאת את התווית, אבל לפי הרמב"ם בעלת השמחה זכאית כיון שלא היה בגדר "אין דרך להודע כלל". ולפי מש"כ שלדינא פוסקים כתוס', היות שבעלת השמחה לא הרימה את הבקבוקים והייתה יכולה לזכות בתווית רק ע"י קניין חצר, ופשוט שזה בגדר אפשר שלא ימצא וכמו שקרה באמת, א"כ לדינא זכתה האורחת במתנה, וכן פסק בשמרו משפט (א, נו), ודלא כמו שפסק הרב הנ"ל. ולפי הפוסקים שק"ח אינו קונה דבר שאינו שכיח שגיע (עיין דין 5) ודאי יהיה הדין כן. עוד היה נראה, שבמקרים מסוימים יש עוד סיבה שבעלת השמחה לא תזכה בתווית, שהרי הזמן שהייתה אמורה לזכות בתווית בק"ח הוא בזמן הסעודה, ויתכן מאוד שהאולם יש לו דין רבים מצויים שם (עיין דין 7) כיון שאין לה שליטה על כל הנעשה באולם, וכ"כ הבן איש חי (הובא לקמן הערה 25). (רק שבזה אפשר אולי לחלק בין בקבוק ששמו על השלחן באמצע האירוע לבין אלו ששמו לפני התחלת האירוע. ואולי אפשר לחלק גם בין אולם שמספק קייטרינג בעצמו, שבעל השמחה זוכים רק במשקאות ששמים על השולחנות וא"כ לא זכתה בהם בעלת השמחה מקודם, לבין אולם שמביאים קייטרינג מבחוץ, שכל מה שמביאים לאולם שייך לבעל השמחה גם לפני ששמים אותם על השולחנות).

20 והיינו שבעל המקום לא נכנס למקום בין אחד לשני. כ"כ הרא"ש (ב"מ ב, ט) בעשאו פונדק "חצירו לא קני ליה אחר שיצאו מרשות הנכרים, דכיון שהוא פונדק ומשכירו תמיד אין עתיד לימצא לבעל החצר", והסביר האג"מ (הו"מ ב, מד) שכך הדין בפונדק, מכיון שמשכירו תמיד לתקופות קצרות, ואין דרכו של בעה"ב ליכנס בין שוכר לשוכר, לכן נחשב אינו עומד להימצא. ומכוח זה פסק שאבידה

אם האבידה נמצאת במקום מסתור שאין דרך הבעלים לנקותו²². או אם האבידה הוא דבר קטן מאד²³. וכן שוכר שמצא חפץ ישן בין גרוטאות ופסולת וכדו' בתוך בוידעם, וניכר שהוא נמצא שם הרבה זמן, אינו צריך להשיב החפץ לשוכר הקודם, ויכול ללקחו לעצמו²⁴.

אם מצא אבידה במקום פרטי, והרבה אנשים יוצאים ובאים שם ברצף ויתכן שאחד מהם היה לוקח אותה, יכול ללקחה לעצמו לאחר יאוש. דוגמאות לזה (הובאו בפוסקים): אם מצא אבידה בחנות, או בבית כנסת של רבים שהיא בבעלות פרטית, או באולם שמחות²⁵. וכן יהיה הדין

שנמצאה בבנק בחדר שנמצאים שם תאי שמירה, שמכיון שפקידי הבנק אינם מסתובבים שם בין לקוח ללקוח אין הבנק זוכה בה, והמוצא יכול ללקחה לעצמו (מסתבר שבזמננו שיש מצלמות הדין השתנה, שאם יש פקיד מטעם הבנק שמסתכל לעיתים קרובות, נחשבת האבידה שנמצאה שם כעומדת להימצא). יש לציין שמסתבר שבהרבה מקרים דין המלוונות של היום הוא כמו דין פונדק, שהגם שפועלי המלון נכנסים בין שוכר לשוכר כדי לנקות, בכל זאת הפועלים לא יעבירו את האבידות לבעלי המלון.

21 לעיל (הערה 15) הבאנו לשון הרא"ש (סי' י) שמיישב עם הדין הזה למה אין בעל החנות קונה האבידות בק"ח, וכ"כ הרשב"א (כו, ב ד"ה מצא בחנות) והר"ן (שם) ד"ה בחנות). וכתב החת"ס (הנ"ל) שגם תוס' (כו, א) שיישבו הקושיא באופן אחר מסכימים לדין זה וז"ל: "וגם התוס' מודים להרא"ש, אלא דלפי מה שאינם גורסים צרורים, ניהא להו לאוקומי בכל מיני חנות אפילו כשאין רבים כל כך מצויים שלא יהא שמור לדעת הבעה"ב, ע"כ מוקי להו במעות יחידי שאינם צרורים ואין סופו להמצא" (קצת צ"ע, שא"כ איך הביאו תוס' ראייה לדין 'אינו הווה להימצא' מחנות, והרי שם אפשר לתרץ באופן אחר).

והטעם שברבים מצויים אין ק"ח הבאנו לעיל (הערה 18 הוכחה ג') בשם הפלפולא חריפתא והאג"מ, שאם רבים מצויים אין החפץ עומד להימצא, וכמש"כ הרא"ש בפונדק (הובא בהערה הקודמת), והבינו שאין חילוק ברבים מצויים אם הם נמצאים בבת אחת או בזא"ז כשבעל החצר אינו מצוי שם. דברי הרא"ש מבוארים יותר בתוס' הרא"ש (כו, ב ד"ה מצא בחנות) וז"ל: "דהא דאמרין חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ה"מ היכא דאי הוה ידע דאיתיה בחצרו סמכא דעתיה, אבל הכא כיון דרבים נכנסים שם לא סמכא דעתיה לקנות דבר שלא זכה בו עדיין, ואפ"ל איתיה בחנות לא מהני עומד בצד חצרו אלא כי מצוי לשומרו ויכול לעכב שלא יטלוהו אחרים, אבל הכא כיון דלא ידע דאיתיה שם ורבים מצויים שם לא קניא ליה חצרו". ומדבריו נלמד שרבים נכנסים גורם רק שלא יוכל לקנות דבר חדש שאפשר שלא ימצא ע"י, אבל אינו גורם שגם דבר שלו ייחשב כהפקר, וא"כ א"א לומר ברא"ש שהגדר שאין קונים דבר שאינו עומד להימצא הוא שזה אבודה ממנו ומכ"א.

בניגוד לשיטות הנ"ל מוכח מהרשב"א (כה, ב ד"ה לא צריכא) שהוא סובר שברבים מצויים אינו חסרון של אינו עומד להימצא, כי הוא חולק על תוס' שאין חסרון של אינו עומד להימצא, ומ"מ סבר שברבים מצויים אינו קונה וכתב (כו, ב ד"ה מתני' מצא) וז"ל: "שהחנוני רוצה הוא בכניסת הרבים שיקנו ממנו והרי היא כרשות הרבים", והיינו שחיון שרוצה ברבים הנכנסים אין המקום נחשב לרשותו הפרטי ולכן אין לו דין חצר. ועיין בנימוקי" (יד, ב מדפי הרי"ף) שכתב הטעם שאינו זוכה בק"ח ברבים מצויים "הכא מיירי בחצר שאינה משתמרת כיון שבני אדם נכנסים ויוצאים בה", ומבואר שגם הוא סובר שהאבידה ששם גורם שהחצר אינה משתמרת.

22 כך כתבו התוס' (הנ"ל) על ההיא דמצאוהו בכותל ישן "הכא שהוא מוצע בעובי הכותל".

23 כך כתבו התוס' (הנ"ל) על מעות שנמצאו בחנות "לפי שהמעוה הם דבר קטן". והא שהרא"ש (ב"מ ב, י) תירץ הא דמעוה שנמצאו בחנות באופן אחר כמש"כ לעיל (הערה 20), כתבו החת"ס "וא"ח מד ד"ה אמנם תוס' ורע"א (כו, א ד"ה והנה אף) שהסיבה אינה בגלל שחולק על תוס', והראיה שגם הוא כתב שטעם שתגר לא זכה במעות הוא בגלל שהוא דבר קטן, אלא שהרא"ש גרס במשנה של מצא מעות בחנות "אפילו מעות צרורין" שאינו דבר קטן, ולכן נאלץ לעשות אוקימתא שמיירי בחנות שרבים מסתובבים שם. אכן המחנ"א (חצר סי' ז) סובר שהרא"ש תוס' מסכימים בעצם דין אינו עומד להימצא, אבל נחלקו מה נקרא "אינו הווה להימצא", וז"ל: "האחרונים שהסכימו לסברת התוס' דאין חצירו קונה לו [אלא] דבר שעתידי להמצא, נרא' דלא אמרו אלא במטמון וכיוצא בו כגון תגר שהוא מזבין פירותיו בלא חיפוש, אבל מעות בחנות או בבית זה מקרי עתיד להמצא, שהרי אדם מצוי לכבד ביתו או חנותו, וכן נראה מדברי הרמב"ם". וכן למד היד דוד (כו, ב ד"ה מצא בחנות) שהרמב"ם סובר כמו תוס' שחצר אינו קונה דבר שאינו עומד להימצא, אבל חלק עליהם שמתבע בחנות עומד להימצא עפ"י דרך הטבע במשך הזמן, ולכן אינו בגדר של אינו עומד להימצא.

24 כ"כ בספר השבת אבידה כהלכה (פרק ח דין א). ואולי אם הבעה"ב גר שם מקודם לא יהיה הדין כך, כיון שדרך בעה"ב להניח שם חפצים לזמן מרובה, וכמו

בזמננו באבידה שנמצאה בחלק האחורי של מונית, כיון שאין דרכם של בעלי המוניות לבדוק את המונית בין נוסע לנוסע. וכן הדין אם נמצא חפץ במלון, אפילו אם בעלי המלון הם דתיים²⁶.

אם מצא אבידה במקום שלא שכיח שתיכנס שם אבידה כזאת והבעלים אינו יודע ממנה²⁷, הדין תלוי במחלוקת הפוסקים אם יש בזה קניין חצר. וכגון: אם מצא חפץ תחת ערימת גרוטאות שנמצאת בחצר פרטית, שזה לא שכיח שהבעלים ימצאו שם חפצים²⁸, לפי דעת הרבה פוסקים לא זכה בזה בעל החצר בקניין חצר והמוצא יכול ללקחו לאחר ייאוש, ולפי החולקים, כיון שמסתמא היה בעל החצר מפנה הגרוטאות ביום מן הימים, לכן החפץ הוא עומד להימצא וזכה בזה בקניין חצר.

ואם ערימת הגרוטאות הייתה במקום שיתכן שלא היו מפנים אותה אף פעם, וכגון במקלט מוזנח. אם מצא את החפץ בזמן שהערימה עדיין קיימת, יכול ללקחו לכו"ע²⁹. ואם פינו את הערימה קודם, אזי מיד כשסילקו את הערימה נחשב החפץ ממילא לעומד להימצא³⁰, והדין תלוי במחלוקת הנ"ל, מכיון שלא שכיח שהחפץ יכנס לשם³¹. ולהלכה,

כיון שהדין מסופק, מי שתפוס יכול לקחת המציאה³². אם מצא את החפץ תוך כדי הפינוי, נחלקו הפוסקים אם זה נחשב כבר עומד להימצא³³, ולהלכה זכה בו התפוס³⁴.

ובדוגמא הנ"ל, אם הפינוי נעשה ע"י הרבה פועלים ואין לבעל המקום שליטה על הנעשה בחצר, יכול המוצא לקחת המציאה לכו"ע³⁵.

8. אם מצא אבידה במקום שרבים נמצאים בו, ויש אחד שנמצא שם בקביעות, יש פוסקים הסוברים שבדין זה יכול המוצא לקחת האבידה לעצמו אפילו אם יש בה סימן, ויש חולקים³⁶. אבל מסתבר שהמוצא אבידה בחלק האחורי במונית אינו בכלל זה³⁷, ורק אבידה שאין בה סימן מותר לקחת לעצמו.

גילוי דעת שלא יהיה חיוב השבת אבידה אחרי זמן מסוים

9. הרבה מפוסקי זמננו יעצו לגבאים במקומות ציבוריים, לתלות מודעה גדולה שכל חפץ שנשאר במקום יותר מזמן מסוים או אחר תאריך מסוים יכולים הגבאים לעשות בו כפי ראות עיניהם³⁸, וזה מועיל אם יש

הערות וציטוטים

האבידה "הווה להימצא", ונראה שיש בזה מחלוקת, שהנה בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' צד) מדויק שלכה"פ כשהתחיל לפנות נחשב עומד להימצא לדעת תוס' והרא"ש, שכתב זו"ל: "גל העומד לפנותו שלפי תירוץ של התוספת קנתה לו חצירו", הרי שלפי דעתו לכה"פ אם התחיל לחפור די בכך שהאבידה תיחשב עומדת להימצא ע"י בעל החצר. משא"כ הדבר אברהם הנ"ל תלה הדבר במה שהאבידה אינה מגולה, אם לא שנאמר שלא דקדק כ"כ, כי בפשטות היה נראה כמו העבודת הגרשוני.

34 לכאן היה מקום לומר שגם אם הדבר אינו עומד להימצא מ"מ נחשב בעל החצר למוחזק לכה"פ (בדומה למש"כ בקצוה"ח (רב, ז) גבי חצר שאינה משתמרת, שהגם שבעל החצר אינו יכול לקנות על ידה מ"מ נחשב למוחזק), אכן ברע"א (כו, א ד"ה גמ' חולקין) הוכיח שאינו נחשב מוחזק זו"ל: "צריך לדחוק דאין סופו להמצא גרע ואין בחצר זה שם תפיסה עליו". ועל אף שהמלואי משפט (סי' קפג הערה 35) ר"ל שהקצוה"ח (קפג, ט) והנתיב"מ (שם, יב) חולקים על רע"א, מ"מ נראה שאין דבריו מוכרחים, כי הקצו' והנתיב"מ דיברו בשיטת המרדכי שסובר להדיא שאם אינו שכיח לא אומרים חצירו של אדם קונה שלא מדעתו, ולכן הוא מוחזק בחפץ שנמצא בפרטות - רק שאינו קונה בק"ח כיון שחסר דעת קונה ובדומה לכל קניין אחר, ובזה אם יש דעת אחרת מקנה די בכך לקנות, אבל החסרון באינו עומד להימצא לדעת תוס' אינו חסרון בדעת קונה, אלא שנחשב כאילו אין החפץ נמצא בחצירו כלל כמש"כ לעיל (הערה 18) ואם הוא נחשב כאילו אין החפץ תחת ידו אינו נחשב למוחזק ואין מועיל דעת אחרת מקנה. (והגם שהמלואי משפט הביא שעל הרמ"א שהקצו' והנתיב"מ דיברו בו ציין הגר"א לתוס', אכן דין הרמ"א וודאי מקורו הוא מהמרדכי, והארכנו לעיל הערה 17 שהרבה אחרונים וביניהם הנתיב"מ בס' רסח הבינו שהם שיטות שונות, לכן א"א לדייק בקצו' ונתיב"מ מש"כ הגר"א).

35 כדן רבים מצויים שם.

36 במשנה (ב"מ כו, ב) נכתב "מצא בחנות הרי אלו שלו", ובגמ' יש גירסא אפילו צורין ומונחין על גבי השלחן" (ברד"ה אמר ר"א כתב שלא לגרוס כן, אבל תד"ה אפילו גורסים כן מטעם אחר). ונתקשו הראשונים מדוע הרי אלו שלו, הא יש סימן לצרור ויטול ויכריז? ותירצו הרא"ש (סי' י) והראב"ד (הובא בשיטה ד"ה זו"ל הראב"ד) והרשב"א (ד"ה מצא בחנות, הובא במגיד משנה (טז, ד) וכתב עליו "ודוחק הוא") שכיון "דחוננו ושלחני דין שם יאוש מיאשי בעלים מינייהו, דמימר אמרי מכדי חנוני דייר ביה ואיהו אשכחה, וכיון דלא אכריז (הרא"ש לא כתב בגלל שלא הכריז, אלא שהמאבד אומר "אמרי קמיהו ולא אהדרי ליי") דעתו לגזול, ולא מצינא לאוקומיה בדינא דמשתמיט ואמר אנו לא אשכחית, אינשי דעיילי ונפקי דילמא חד מינייהו אשכחה", והיינו שבמקרה כזה אפילו יש סימן בחפץ אפשר לתלות שהמאבד התייאש, כיון שהוא חושד שמי שנמצא שם בקביעות לקח האבידה לעצמו, ולא תהיה לו אפשרות להוציא אותה ממנו כי הוא יתחמק ממנו באמתלא שאחד מהרבים שמסתובבים שם מצאה. ולפי"ז יהיה הדין כך רק אם זה שנמצא שם באופן קבוע אכן נמצא שם שאז יש לתלות שהמאבד התייאש. המחבר (רס, ה) כתב "המוצא מעות בתנות... הרי הם של מוצאם", והוסיף הרמ"א "ואפילו יש בהן סימן", והבין הסמ"ע (יז) שכוונתו לפסוק כהרא"ש, והקשה שהיה לו לכתוב "וי"א" כיון שהוא מח' ראשונים, ובש"ך (יט) חלק עליו וסבר שהרמ"א אינו סובר כהרא"ש, אבל הגר"א (ס"ק טז) הסכים לסמ"ע, ובספר פסקי הגר"א (סי' רס) כתב שהגר"א פסק כן לדינא.

37 כיון שאין דרכם של בעלי מונית לבדוק את המונית שלהם במשך היום, לכן לא מסתבר לתלות שבעל המונית ימצא את האבידה.

38 הרבה פוסקים יעצו כן. האגרות משה (ח"מ ב, מה, ב), המנח"י (ח, קמו), שבט הלוי (ט, שח, א), האבן ישראל (ח, צז), והרשב"א (סעיף מ בקונטרס המודפס בס"ס השבת אבידה כהלכה), וכן שמעתי מהגר"ש.א. הגרי"פ באבן ישראל פירש

בחציו לפנים בכותל ישן (עיין תוס' כו, א ד"ה בכותל חדש).

25 וזה בנוסף לטעם שכתבנו לעיל דין 4. בקצוה"ח (ר, א ד"ה אולם בעיקר) כתב שהטעם שמי שמוצא אבידה בביכ"נ יכול ללקחו ולא אומרים שביה"כ זכה בקניין חצר, ש"שייך ביה כל התירוצים שנאמרו בגל ובכותל". וביכ"נ הוא מקום שהרבים מצויים שם, ובספר השבת אבידה כהלכתה (פ"ז הערה ב) כתב בשם הגר"ש וואזנר שה"ה ביכ"נ של אדם פרטי. הדוגמא של אולם שמחות הובאה בבן איש חי (שנה א' כי תבוא סעיף ה).

26 כמו שכתבנו לעיל הערה 20, וכ"כ בספר השבת אבידה כהלכה (ח, ג), אלא שהוסיף שבבית הארחה קטן שבעה"ב בעצמו מסתובב שם לא יהיה הדין כן. ולגבי מונית פסק כך גם במשפט האבידה (רסב, שע"צ סה).

27 כי אם ראוה הבעלים זכה מיד כיון שכבר אינו שלא מדעתו.

28 דבר פשוט הוא שאינו שכיח למצוא מטמונים בחצר. וכ"ל העבודת הגרשוני הנ"ל (הערה 16).

29 זה הדין של המשנה (כה, ב) "מצא בגל ובכותל ישן הרי אלו שלו".

30 בדבר אברהם (א, כא, יט בהג"ה) דן בזה, והוא מחדש שהשאלה תלויה בהא שחידש הש"ך (קצח, ז, רב, ג) שרק אם החפץ נכנס לחצר אחר שבעל החצר קנה את החצר אז יש ק"ח, אבל אם החפץ היה מונח שם מכבר אין החצר קונה, וה"נ כל זמן שהקרקע מתחת הגל הייתה מוסתרת אין בעל החצר יכול לקנות על ידה, ואח"כ כשהתגלתה ונעשית ראויה לקנות כבר הייתה האבידה מונחת שם. ולפי"ז כיון שהרבה פוסקים חלקו על הש"ך (הקצוה"ח (קצח, ב), הנתיב"מ (רב, א) והמחנ"א (קניין חצר סי' יד) ועוד הרבה) זיכה בעל החצר במטמון. גם מח"ס משפטיך יעקב (קובץ סיני קיד עמ' 10) נשאל בזה במקרה של א' ששכר פועלים לבדוק את יסודות הבניין אם אפשר להוסיף קומות, והפועלים מצאו מטמון בתוך החצר, וכתב שם שאם החפץ עדיין היה בחצר אחרי שכבר חפרו את הגל זכה בו בעל החצר, כיון שאחרי פינוי הגל נעשית האבידה עומדת להימצא. וכתב עוד שאפי' לפי הש"ך אי"ז נחשב קדם החפץ לחצר ודלא כדבר אברהם (ע"ש שלמד פשט חדש בש"ך), ורק במקרה שהוציאו את המטמון כשעדיין היה מתחת לגל אפשר לזכות בו.

31 עוד נפ"מ התלויה במחלוקת זו, הוא הדין שפסק הרמ"א (רלב, יח) באדם שקנה חפץ בחזקת שהוא בדיל ומכרו לאחר ונמצא שתוכו כסף, שהשני זכה בו. ומקור הדין מהמרדכי. ובעבודת הגרשוני הנ"ל (הערה 16, הובא בפת"ש שם, ח) השווה דין זה לענין נידון דידיה, במקרה ש"ראובן קנה קערה של כסף במר דבדיל ומכרה כך לשמעון, גם שמעון לא היכיר בה ומכרה ללוי במר דבדיל, ואח"כ ביד לוי נודע שהקערה היא של כסף, ובא שמעון בטענה שנתאנה ורוצה לחזור בו, וכן ראובן רוצה לחזור במכירתו לשמעון", ובתחילה הסתפק אם יש בזה ק"ח כיון שאינו ממש כנידון המרדכי שהרי הכסף לא היה מצופה אלא המוכר לא ידע שהוא כסף, ובסוף פסק שחצרו אינו קונה "הדין שזכה לוי במקחו ואין לו לשמעון ולא לראובן דין עליו", ומטעם שאי"ז שכיח שיבוא לידי ולא נתכוון לקנות הכסף. אכן בנתיב"מ (שם, ח) חולק עליו שדין הרמ"א הוא דווקא אם הכסף היה מצופה שאינו עומד להימצא.

32 בקצוה"ח (קפג, ט) העיר על הרמ"א שפסק כמרדכי שיש הרבה שחולקים עליו (כנ"ל הערה 16), ולכן הסיק "אמנם אם תפס השליח אח"כ מיד בעה"ב לא מפקין מיניה, כיון דאיכא דעת כמה פוסקים דחצירו וידו זוכה לו שלא מדעת אפילו בדבר שאינו רגיל לבוא". וכן פסק השארית יעקב, וכן היה נראה שהפסק של העבודת הגרשוני הנ"ל (בהערה הקודמת) אינו אלא מחמת ספק ולכן לא הוציא מהקונה, כי הוא עצמו הביא שהוא מחלוקת ומצא רק בלבוש שסובר שגם בכה"ג שהכלי עצמו כסף לא זכה הראשון.

33 לכאן יש מקום לדון האם מיד שהתחיל או החליט לפנות את הגל נחשבת

דינא דבר מצרא ועני המהפך בחררה בקנייה מגוי

שאלה

גוי יש לו בית למכירה, ומנהל משא ומתן עם ראובן למכירת הבית. שמעון גר בשכנות לבית הגוי. האם מותר לשמעון לשכנע את הגוי שימכור לו במקום לראובן? [יש לציין שבחול"ל הוא בבחינת מעשים שבכל יום]

תשובה

שאלה זו נידונה משתי סוגיות הלכתיות, ענין בר מצרא וענין עני המהפך בחררה.

דינא דבר מצרא

ובא אחר ונטלה הימנו, מאי? אמר ליה: נקרא רשע. ואלא מר מאי טעמא עבד הכי? א"ל: לא הוה ידענא."

ופרשי על עני המהפך בחררה, "מחזר אחריה לזכות בה מן ההפקר או שיתננה לו בעל הבית". אמנם בתוס' כתוב, "ואומר ר"ת דאיסור דמהפך דנקט הכא לא שייך אלא דוקא כשרוצה העני להרויח בשכירות, או כשרוצה לקנות דבר אחד וחבירו מקדים וקונה, והוי דומיא דרב גידל, ומש"ה קאמר דנקרא רשע כי למה מחזר על זאת שטרח בה חבירו ילך וישתכר במקום אחר, אבל אם היתה החררה דהפקר ליכא איסור, שאם לא זכה בזאת לא ימצא אחרת."

ושתי הדעות מובאות בשו"ע חו"מ (רל"ז ס"א): "המחזיר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין מטלטלים, ובא אחר וקנאו, נקרא רשע... וי"א שאם בא לזכות בהפקר או לקבל מתנה מאחר, ובא אחר וקדמו, אינו נקרא רשע, כיון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר... וכן אם קונה דבר אחד ובא חבירו ויכול לקנותו בזול שאינו מוצא לקנותו כך במקום אחר, הוי כמו מציעה ויכול לקנותו כל זמן שלא זכה בו הקונה. ויש אומרים דלא שניא. הגה: וסברא הראשונה נראה עיקר". ומוסיף הרמ"א לפי דעת ר"ת (שפסק כמוהו כמבואר) "והקונה קרקע על מצר חבירו, אע"פ שאין בה משום דינא דבר"מ יכול בעל מצר (לקדמו) לקנותה, ולא מקרי רשע, דהוי כמציעה". ומקור דברי הרמ"א הוא בב"י בשם מרדכי פ"ק דמציעא, שכתב כן בשם מהר"ם.

וכתב הסמ"ע, "המרדכי כתב דין זה בקונה שדה מגוי דלית ביה משום דינא דבר מצרא כמ"ש בסימן קע"ה, ומור"ם ז"ל סתם הדברים וכתב והקונה קרקע כו' אף על פי שאין בו משום דינא דבר מצרא כו', וטעמו, מפני שיש עוד כמה ענינים דלית ביה משום דינא דבר מצרא כמ"ש הטור והמחבר שם בסימן קע"ה, וגם קנה מגוי בכללו".

וצע"ק, שלדברי רע"א בס"ק קע"ה שהבאנו לעיל, כיון דמייירי כאן לפני הקנייה, הו"ל להרמ"א למימר שלא רק שהמצרן לא נקרא רשע, אלא שגם יש לו דין קדימה משום דינא דבר"מ.

וביותר צ"ע לכאורה, שהרי רע"א (על השו"ע בס"ק רל"ז שם) מביא מראנ"ח לחלוק על הרמ"א, וז"ל, "בתשובת הראנ"ח ח"א סי' קכ"ה הביא תשובת מהר"ם שכתב על ראובן שהי' מחזיר לקנות קרקע מגוי אצל שמעון וקדם שמעון וקנה שאין לשמעון דין רשע משום דמיהר להבריה הארי מעליו ושמא בין כך ובין כך הי' מוכרה לגוי אחר. אולם אם הי' ראובן עומד לקנותה מקרי שמעון רשע כיון דגם ראובן הי' מסלק הארי ממנו עיין שם".

וז"ל שו"ת ראנ"ח (ח"א סוס"י קכה): "ולבי מהסס שאף הטעם הא' נוכל לדחות מטענה זו, דכיון שהוא מחזר אחריה לקנותה ועומד לקנותה לא מהני טעמא דארי אברחי ממצרך, דא"ל בן המצר גם אני הייתי קונה ומבריה הארי, ומאי דמהני בגמרא האי טעמא משום דאמר ליה לוקח אלמלא מהרתי לקנות שמא היה הגוי נמלך מלמכור או מוכרה לגוי אחר, היינו דוקא כשבן המצר לא היה עומד לקנותה, דמצי לוקח אמר אלמלא מהרתי לקנות שמא בין כך היה הגוי נמלך מלמכור או מוכר לגוי אחר וכמו שכתב הנמוק"י ותרומת הדשן, אבל כשבן המצר היה עומד לקנותה ומחזר אחריה לא שייך האי טעמא. וכן יש להביא ראיה לזה מדברי מהר"ם ז"ל בתשובה, שכתב על ראובן שהיה מחזר לקנות מן הגוי קרקע שאצל שמעון וקדם שמעון וקנה, ופסק הרב שאין על שמעון דין רשע משום דמיהר להבריה ארי מעליו, ושמא בין כך ובין כך היה מוכרה לגוי אחר. ואעפ"כ כותב שאם ראובן היה עומד לקנותה מיקרי שמעון רשע, כיון שגם ראובן היה מסלק אם לא היה קונה שמעון. ומיהו אף כשתמצי לומר כן אין לנו אלא כשבן המצר גמר כבר פסוק הדמים ועומד לקנות בודאי, וכי האי גוונא מייירי מהר"ם ז"ל שם אבל בגוונא אחרת אין לנו". עכ"ל מהראנ"ח.

כדי להסביר דברי הראנ"ח, יש לציין שלדעת המהר"ם (כמבואר מדבריו שנוביא לקמן) כוונת הגמרא במה שכתוב שאין דינא דבר"מ במי שקנה מגוי משום שהבריה מעליו ארי, אין הכוונה שהגוי עלול להזיק את בעל הנכס, אלא שיש חשש שבעל הנכס ילמד ממעשי הגוי השכן. ולפי"ז ס"ל למהר"ם, שגם אם הלוקח כבר במו"מ עם הגוי לקנות ממנו את הבית, מ"מ אם המצרן קידמו

בשו"ע (חו"מ הלכות מצרנות קע"ה ס"ו) נפסק, "המוכר קרקעו לאחר... יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו".

ודין זה הוא דינא דבר מצרא, והוא תקנת חז"ל (ב"מ קח), משום שנאמר "ועשית הישר והטוב בעיני ה'", ופרשי, "דבר שאי אתה נחסר כל כך, שתמצא קרקעות במקום אחר, ולא תטריח על בן המצר להיות נכסיו חלוקין".

דינא דבר מצרא כשקנה מן העכו"ם

אמנם יש כמה תנאים כדי שיהא דינא דבר מצרא. ומהם, שהקונה מגוי אין עליו דינא דבר"מ (שו"ע שם סעי' לח), ובגמרא (שם) מבואר הטעם "דאמר ליה ארי אברחי לך ממצרא", ופרשי ואין לך ישר וטוב מזה. וכתב הנמו"י דלא מצי למימר המצרן גם אני הייתי קונה והייתי מבריה ארי דקאמר ליה האי אלמלא מהרתי לקנותו היה מוכר לכוני אחר. והתרומת הדשן (סי' שלח) כתב באופן אחר, שיש לחשוש אולי יחזור בו הנכרי, וז"ל "הלוקח משיביו מהרתי בדבר כי יראתי אולי על ידי התמהמהות ימלך הנכרי מלמכור ונמצא נשאר בצידיך".

וכתב רע"א (בשו"ע שם) וז"ל "נלענ"ד לדון דאפשר דוקא כשאין המצרן כאן לא חייבו רז"ל לאשהויי מלתא ולשאול את המצר דדלמא בתוך כך ימכרו לנכרי אחר. אבל אם בתחלה כשבא לקנות גם המצרן כאן, י"ל דהמצרן קודם. ועיין לקמן סע' מ"ג בהגה". [שם מבואר דישאל שמכר כדי ליתן מנת המלך וכו', אין בו דינא דבר"מ, והוסיף הרמ"א שם וז"ל, "ואפילו לכתחילה כשבאו לקנות, כל הקודם זכה, ויש אומרים דהמצרן קודם".]

ובאמת כבר כתב המשאת בנימין (סי' כז) דבמקרה דלא שייך החשש שמא יחזור בו הגוי יש בו דינא דבר"מ (ומשמע מדבריו דגם בדיעבד אם קנה הלוקח יכול המצרן לסלקו, ומדברי רע"א אין נראה שגם בדיעבד יכול המצרן לסלקו). וז"ל המשאת בנימין, "ואע"ג דהלוקח קרקע מן הנכרי אין בה דינא דבר"מ... שאני נידון דידן דידוע ומפורסם לכל שיד ראובן היתה תקיפה על הנכרי ואין כאן שום אריה כלל, ועוד הני שותפין לא אהני מידי לראובן שהרי ראובן עצמו היה יכול להבריה הארי. ואע"ג דלכאורה ליתא להאי טעמא דא"כ לעולם יאמר המצרן להקונה מן הנכרי מאי אהנית לי אנא נמי הוה מברחינא לנכרי כיון שרצ' למכור, זה אינו דהקונה חוזר ואומר להמצרן סוף סוף אנא הוא דטרחנא ומפייסנא לנכרי למכור, ואי לאו גירי דידי אפשר שלא היה מוכר לעולם. משא"כ בנד"ד שראובן כבר היה לו מעמ' עם הנכרי טרם שהתחילו השותפין לעסוק במקח עם הנכרי. וה"נ משמע ממה שכתב בתרומת הדשן... דמשום חששא שמא הוה ישאר הנכרי בצדו זכה הלוקח, הא לאו הכי אית ביה דינא דבר"מ, לכן בנדון דידן דראובן הוה מסלק ליה לנכרי בלא השותפין ודאי אית ביה דינא דבר מצרא".

והוסיף בזה הכנה"ג (סי' קע"ה, הגהות הטור ס"ק ע), דאף אם אין לחשוש שמא יחזור בו הגוי, מ"מ לכאורה יש לחשוש שמא ימכור הגוי לגוי אחר וכמו שכתב הנמו"י. (ומיהו בתה"ד שם מבואר דבישראל שמכר (לישראל ויש לו בר מצרא ישראל מצד אחד ומהצד השני יש גוי) אין מבטלים דינא דבר"מ מחשש שאולי ימכור לגוי, אלא"כ קרוב לודאי שימכור לגוי, וגם בזה נסתפק התה"ד לומר דאין לבטל דינא דבר"מ מטעם זה אלא בצירוף עוד טעם, ע"ש, וע' ברמ"א סי' קע"ה סעי' לט). ולכן כתב הכנה"ג שצ"ל בכוונת המשאת בנימין שאם אין חשש שיחזור בו הגוי מלמכור, וגם אין חשש שהוא ימכור לגוי אחר אז שפיר יש בו משום דינא דבר מצרא.

עני המהפך בחררה

והנה, יש עוד נידון הלכתי שייך במקרה ששני אנשים מתחרים לקנות אותו נכס, וזה דין עני המהפך בחררה. ע' בגמרא קידושין (נט ע"א), "רב גידל הוה מהפך בהייתא ארעא (פרשי, מחזר עליה לקנותה), אזל רבי אבא זבנה, אזל רב גידל קבליה לרבי זירא, אזל רבי זירא וקבליה לרב יצחק נפחא, אמר ליה: המתן עד שיעלה אצלנו לרגל. כי סליק, אשכחיה, אמר ליה: עני מהפך בחררה

וקנה תבוא עליו ברכה, שהוא הבריא ארי ממצר עצמו, ואעפ"כ פסק מהר"ם שאם הלוקח עומד כבר לקנותה אז המצרן שקידמו מקרי רשע, שנחשב הארי כמסולק כבר. והראנ"ח איירי בלוקח שבה לעקוף את המצרן שכבר ניהל מ"מ לקנות מהגוי, ומהר"ם מיירי במצרן שעקף את הלוקח שכבר היה במ"מ עם הגוי. ומ"מ למד הראנ"ח מדברי המהר"ם שפסק ששמעון המצרן נקרא רשע אם קידם את הלוקח שעמד לקנות, ומשום שכבר הבריא הלוקח את הארי, שה"ה בנידון של הראנ"ח הלוקח אינו יכול לקדם את המצרן בטענת מבריא ארי אם המצרן כבר עמד לקנות מהגוי. כן מבואר כוונת מהראנ"ח למעיין היטב. ולכאורה כוונת רע"א בהבאת דברי מהר"ם שהביא הראנ"ח, דלפי הראנ"ח בשם מהר"ם מה שכתב הרמ"א שאם ראובן מחזר לקנות מגוי וקדם שמעון המצרן וקנה אינו נקרא רשע, היינו רק אם הלוקח אינו עומד לקנות, אבל אם עומד לקנות והקדימו שמעון נקרא רשע.

ולכאורה לפי דברי רע"א קע"ה, היות שמדובר כאן עוד לפני הקנייה וגם המצרן יכול להבריא את הארי ולסלק הגוי מעליו יש בו דינא דב"מ והמצרן קודם, וא"כ איך מתיישבים בזה דברי רע"א בס' רל"ז שאם ראובן עומד לקנות וקדם שמעון וקנה נקרא רשע.

וביותר תמוה, שהרי הרמ"א עצמו בהמשך דבריו שם (ס' רל"ז סעי' א') כתב וז"ל, "וכל זה לא מיירי אלא כשכבר פסקו הדמים שביניהם, ואין מחוסרין אלא הקנין. אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה, שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול, מותר לאחר לקנותו, בין אם המוכר עובד כוכבים או ישראל". גם דברים אלו של הרמ"א מקורם בדברי המהר"ם (מובאים במדרכי בב"ב פרק חזקת). והשתא, לדברי מהר"ם (וכן הביא הרמ"א להלכה) לעולם אין איסור של עני המהפך בחרה אלא"כ הלוקח כבר פסק הדמים ועומד לקנות, וא"כ מה שפסק המהר"ם (וגם זה מובא להלכה ברמ"א) שהקונה קרקע מגוי על מצר חבירו אע"פ שאין בה משום דינא דב"מ יכול בעל מצר לקדמו לקנותה ולא מקרי רשע דהוי כמציאה, ע"כ מיירי בעומד הלוקח לקנות וכבר פסק דמים דאל"כ אינו בכלל איסור עני המהפך גם בלי הטעם של מציאה, וא"כ איך כתב רע"א מהראנ"ח בשם מהר"ם שאם עמד הלוקח לקנות וקדמו המצרן שנקרא רשע?

אלא שהאמת יורה דרכו, שכל דברי מהר"ם אלו, והיינו מה שהביא המדרכי בב"ב בשמו שאין איסור עני המהפך אלא אם כבר עומד הלוקח לקנות, וגם מה שהביא המדרכי בב"ב בשמו שאם קדם המצרן לקנות מהגוי אינו נקרא רשע דהוה כמציאה, וגם מה שהביא הראנ"ח בשמו שאם עמד הלוקח לקנות מהגוי וקדמו המצרן נקרא רשע, כל דברי מהר"ם אלו מקורם בתשובה אחת שכתב המהר"ם. ומבואר בדבריו שם, שאם קדם שמעון וקנה מהגוי אינו רשע שהרי שדה על המצר נקרא מציאה שאין בה משום עני המהפך, ועוד שלא רק שאינו רשע אלא שאפילו תבוא עליו ברכה שהרי הוא סילק את הגוי ממצרו, וכל הסיבה שאין דינא דב"מ בקונה מגוי היא משום שהלוקח מיהר להבריא ארי מהמצר, והיינו שישיר וטוב עשה שלא יהיה גוי על מצר חבירו שמה ילמד ממעשיו, וא"כ ה"ה אם שמעון המצרן מיהר לסלקו גם הוא טוב עשה שמה יבוא למכור לגוי אחר, ולכן תבוא עליו ברכה. ומ"מ אם כבר עומד הלוקח לקנות וכבר פסק עם הגוי דמים וחסר רק הקנין, אז לא שייך הענין של תבוא על המצרן ברכה שהרי כבר סילק הלוקח את הגוי. ומ"מ משמע מדבריו שעדיין אין שמעון נקרא רשע אם קדם וקנה, שהרי מ"מ מציאה היא לגביה וגם אם הלוקח עומד לקנות מ"מ על מציאה אין איסור של עני המהפך.

וז"ל שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד (דפוס פראג) סימן אלף יא): "וששאלת ראובן חוזר לקנות מן הגוי בית שהיה שמעון מצרן בו וגמרו הקנין לגמרי הוא והגוי, ושוב חוזר ראובן מן המקח בשביל ערמה כי היכא לדלוזל גבי, ואמר לשמעון כל מי שיקנהו הכי והכי תהוי ליה כי לא חזרת בי אלא כי היכא לדלוזל גוי גבי, ולא חש שמעון וקנאו בתוך כך מן הגוי.

נ"ל אף לפי דברי ראובן לא הוי כעני המהפך בחררה ובא שמעון ונטלה ממנו [דנקרא] רשע לפי [פר"ת] דפי' בדמציאה והפקר לא נקרא רשע משום דלאו כל שעתא ושעתא מתרחיש למצוא מציאות, אלא במכר דוקא אמרי' הכי [דמי] שיש לו מעות ימצא הרבה לקנות דזוזי דאינש אינהו עבדו לי' ספסרותא, וה"נ כיון דהבית עומד על מצר שלו לאו כל שעתא מתרחיש שימצא לקנות על מצר שלו ונראה דכמציאה דמי, וכ"ש הכא ששמעון טוען ואומר הייתי מהפך עליו תחלה לקנותו ומי מפיס לדעת מי היפך עליו תחלה...

ועל ימי ההיפוך ששאלתם כמה הם עד כמה יהא נקרא עני המהפך בחררה יום או יומים או פחות או יותר, נ"ל דאין שייך בקרקע זה של הגוי עני המהפך בחררה [אא"כ] גמר ראובן כבר הפיסוק מן הגוי ולא היו חסרי' כ"א כתיבת השטר ולהעלות בערכאותיהם ולברר המקח, ובכה"ג אם הלך שמעון וקדם לקנותו מן הגוי נקרא רשע, אבל אם ה' ראובן מתעצל בדבר [ודוחה] אותו שמה יזלזל אותו הגוי וקדם שמעון וקנאוהו לא מקרי רשע, וכמדומה לי דאדרבה שפיר עביד ותבא עליו ברכה דאריה אברח ממצרי' כדי שלא ילמוד

ממעשיו ואלו ה' ממתין שמה ה' מכרו לגוי [אחר], ומה"ט דאמרי' זבן מגוי לית ב' משום דינא דבר מצרא, אף על גב [דבעלמא בזבן] מישאל צריך לתת למצרן משום ועשית הישר והטוב, הכא [בזבן] מגוי אמרו רבנן זהו טוב וישר יותר הממהר לסלק הגוי [ממצר] ישראל, מה"ט [אמרי'] הכא דשמעון לאו רשע הוא ותבא עליו ברכה. ובלוקח מישאל נמי נ"ל דלא מקרי עני המהפך בחררה אלא היכא דגמרו כבר הפיסוק המוכר והלוקח ונתרצו זה לזה, ולא היו חסרים אלא הקנין והלך זה וקנאה באותן דמים או הוסיף על דמיה נקרא רשע, אבל אם המוכר לא נתרצה למכרו בכך והלך אחר וקנאה לאו רשע מקרי, [דאין] אמרת דאפי' בכה"ג נקרא רשע א"כ מפסידו למוכר, שאם יבא ראובן לקנות קרקע משמעון ולא ירצה לתת לו אלא דבר מועט ולא כדי שויה לא יהא רשאי שום אדם לקנותה ולהוסיף אפי' כדי שויה... עכ"ל מהר"ם.

ואמנם המהר"ם כתב שאם "גמר ראובן כבר הפיסוק מן הגוי ולא היו חסרי' כ"א כתיבת השטר ולהעלות בערכאותיהם ולברר המקח ובכה"ג אם הלך שמעון וקדם לקנותו מן הגוי נקרא רשע", וכמו שהביא הראנ"ח בשמו. מ"מ נראה שלא חזר בו המהר"ם ממה שכתב לפני זה שלעולם לא נקרא שמעון רשע כיון דלגביה הוה מציאה, ורק שמה שמוסיף שגם בלאו האי סברא דר"ת מ"מ אינו רשע ותבוא עליו ברכה, היינו רק אם ראובן עדיין לא פסק הדמים, אבל אם כבר פסק דמים א"כ ליתא להאי סברא של תבוא עליו ברכה. ומ"מ רשע לא מקרי לפי ר"ת דאין עני המהפך במציאה, והכי הלכתא. ועכ"פ ברור שכן ס"ל המדרכי (ואחריו הב"י והרמ"א) בדעת המהר"ם, שהרי הביא להלכה גם את הסיפא של המהר"ם שאין איסור עני המהפך אלא"כ הלוקח כבר פסק דמים, וגם את הרישא של דבריו, דאין איסור עני המהפך אם קדם המצרן לקנות מהגוי (וע"כ שכבר עמד הלוקח לקנות) ואינו נקרא רשע מידי דהוה אמצאה.

ונראה שגם הראנ"ח לא חלק על זה, רק שהביא מדברי מהר"ם (לפני שמהר"ם עצמו העלה את הסברא בנידון ידיה שהמצרן לא נקרא רשע כיון דהוה כמציאה) שאין סברת מבריא ארי שייכת אם מישווא אחר כבר עומד לקנות (בנידון מהר"ם כשהלוקח עומד לקנות, ובנידון של הראנ"ח כשהמצרן עומד לקנות), שבכה"ג הארי כבר הוברח. ולאור כל הנ"ל יוצא, שמה שהביא רע"א מהראנ"ח בשם מהר"ם שאם הלוקח כבר עומד לקנות מהגוי וקדם המצרן וקנה שהוא נקרא רשע שהרי הלוקח כבר סילק מעליו את הארי, אין זה להלכה, שהרי באותה תשובה הוסיף מהר"ם שמ"מ להלכה אינו רשע לפי ר"ת דס"ל שאין דין עני המהפך בחררה במציאה, ושדה על המצר נחשב כמציאה. (וממה שהביא רע"א מהראנ"ח בשם המהר"ם נראה שלא היתה תחת ידו תשובת מהר"ם המלאה.) וא"כ דברי רע"א אלו בשם מהר"ם אינם להלכה לכאורה.

ומ"מ מה שלמד הראנ"ח מדברי מהר"ם לנדון ידיה קיים להלכה, שאין ענין מבריא ארי שייך אם מישווא כבר עומד לקנות מהגוי, ולכן בנדון ידיה שהמצרן כבר עמד לקנות, אין הלוקח יכול לטעון שאין כאן דינא דב"מ היות שהוא מבריא ארי, משום שכשהמצרן עומד לקנות אין כאן ארי.

ומבואר לפי הנ"ל שאין להקשות על רע"א בס' קע"ה שכתב שאם באו הלוקח ומצרן באותו זמן לקנות מן הגוי שיש למצרן דין קדימה, ממה שפסק הרמ"א בס' רל"ז שהקונה קרקע על מצר חבירו, אע"פ שאין בה משום דינא דב"מ [כגון שקנה מגוי] יכול בעל מצר לקדמו לקנותה, ולא מקרי רשע דהוי כמציאה, ולא הוסיף הרמ"א דלא רק שאינו רשע אלא שיש לו גם דין קדימה. ולא קשה, דהרמ"א מיירי שכבר עמד הלוקח לקנות ונחשב הארי כמסולק ע"י הלוקח, אבל רע"א נראה דמיירי שעדיין לא סיכם הלוקח לקנות מהגוי, אבל מיירי שאין חשש שיחזור הגוי מכוונתו למכור וגם אין מישווא אחר שיכול למכור לו, ובזה לא אמרינן כל הקודם זכה ושפיר יש למצרן דין קדימה.

ולפי"ז אין שום סתירה בדברי מהר"ם ובפסקי השו"ע והרמ"א, וכמו שנסדר אותם:

- א. קנה מגוי, אין דינא דבר מצרא ואין המצרן יכול לסלק את הלוקח. (שו"ע).
- ב. עדיין לא מכר הגוי, כל הקודם לסלקו בין המצרן ובין הלוקח, זכה ותבוא עליו ברכה (מהר"ם).
- ג. אם הלוקח עומד לקנות וכבר פסק דמים עם המוכר וחסר רק קנין, נחשב הארי כמסולק, ומ"מ אם קדם המצרן וקנה אינו רשע שהרי כמציאה היא לגביה (רמ"א בשם מהר"ם).
- ד. עומד המצרן לקנות וכבר פסק דמים עם המוכר וחסר רק קנין, יש דינא דבר מצרא, ואם קדם הלוקח וקנה יכול המצרן לסלקו (המהראנ"ח כתב שלבו מהסס לומר כן וצ"ע, אמנם לכאורה ראייתו מדברי המהר"ם קיימת).
- ה. עדיין לא מכר הגוי, ואין חשש שיחזור בו מלמכור וגם אין אחר שיקנה אלא רק המצרן או הלוקח, (ונראה שזו כוונת רע"א בהגהותיו לסי קע"ה סל"ח שהבאנו לעיל) יש למצרן דין קדימה. (משאת בנימין, וכפי שהסביר הכנה"ג, ולדבריו יש דינא דבר מצרא גם בדיעבד אם קנה הלוקח ויכול המצרן לסלקו, אולם ברע"א נראה שהוא רק דין קדימה לכתחילה).

לשער שרוב המבקרים קראו את המודעה³⁹.
10. החל מהתאריך שנקבו הגבאים החפץ הופך להיות הפקר, ולא רק

הערות וצינונים

המציא היתר אחר כדי לאפשר לקחת החפצים אחרי זמן מסויים, והוא שלאחר הזמן שאפשר לתלות שהבעלים התייאשו אפשר לקחת האבידות, כיון שאין כאן חסרון באיסורא אתא לידו כיון שביכ"נ הוא חצר השותפים וחצר השותפים אין קונים בו זה מזה, וכיון שאינו ראוי לקנות החפצים הנמצאים שם בק"ח לכן לא יהיה באיסורא אתא לידו. אמנם יש להעיר, שלפי דבריו אי אפשר לקחת החפץ עד שבאמת יש לתלות שבעלי התייאשו, שזה יכול להיות אחרי הרבה זמן. עוד יש להעיר שלפי מש"כ לעיל הערה 5 החסרון של באיסורא אתא לדידה הוא דין רק בקניין חצר, שאם החצר קנתה באיסור אינו יכול לזכות בה, אבל אם החצר אינה ראויה לקניין כלל מכיון שהוא חצר השותפים, אין זה נוגע לדין של באיסורא אתא לידו. עוד העיר הוא עצמו שהקצוה"ח (רס, א) כתב שבביכ"נ אומרים באיסורא אתא לידו, וע"כ שאין זה כחצר השותפים. גם יש להעיר שהגרמ"פ (הנ"ל) כתב העצה של מודעה לגבי ביכ"נ ולא חילק כמו האבן ישראל.
39 כך כתב האג"מ (חו"מ ב, מה, ב), והסביר שהגם שצריך שהמאבד ידע מהמודעה, בכ"ז די אם הרוב יקראו את המודעה, כיון שבהשבת אבידה הולכים בתר הרוב כמבואר בגמ' (כתובות טו, ב), ואם ימצא אבידה יוכל לתלות שנפל מאחד מאלו שקראו המודעה. ועיין מה שהארכנו בזה בגליון 73 דין 10.
40 לפי מש"כ בהערה 38 מהאבן ישראל לפי הרשב"א התנאי הוא שהבעלים מפקירו, ואם הוא הפקר יכול כל אחד לזכות בו. וכן הביא בספר השבת אבידה כהלכה (ז, הערה יד) בשם הגר"נ קרליץ. אמנם, אם הוא מקום שראוי לקניין (וכגון שעבר עליו לילה לפי האבן ישראל בהערה הנ"ל) יקדימו בעלי המקום לקנות, ומסתבר שזו הסיבה לנוסח שכתוב במנח"י (הנ"ל) "אח"כ עוברים החפצים לבעלות של הנהלת המקוה".

שהוא מועיל בדרך שכתב הרמב"ן ששייך באבידה "אי אמרה לא בעינא ליה מי איתיה לעשה כלל", והוא הסביר את הרמב"ן לשיטתו (ב"ב קכו, ב ולפי הקצוה"ח רט, יא היא גם שיטת רש"י) בביאור הא דמועיל מתנה עמש"ת בממון "ר' יהודה סבר בידו לומר שלא יתחייב לו שהרי מוחל, ובדבר של ממון יכול הוא למחול שלא אמרה תורה שיתחייב אלא ברצונו של זה", והיינו שבכוחו של כל בעלים על חפץ לוותר על מצות השבת אבידה, וכך מפרשים את המודעה שבעל הרשות משכיר או משאיל את הרשות בתנאי שהשוכר או השואל מסכים לוותר לו על מצות השבת אבידה, ולכן אינו באיסורא אתא לידו, ואם אין בעיה אחרת בעל החצר יזכה במציאה, (הוא כותב שם כדבר פשוט שאפילו מקווה ששכחי רבים ביום ובעל המקווה אינו יכול לזכות בק"ח, מ"מ יכול לקנות ע"י המקווה בלי להחליט כשסוגרים את המקווה. וכבר כתבנו לעיל הערה 20 שאם הבעלים אינם מגיעים בעצמם אלא שולחים פועלים נקנות אין הדין כן, כיון שהם שלא מעבירים את האבידות לבעלים). ולרשב"א (הובא בקצות שם) שסובר שא"א לוותר על דין השבת אבידה, הפירוש של המודעה הוא שבעל הרשות מתנה שהשימוש הוא ע"מ שהמשתמש מפקיר החפץ מעכשיו אם ישכחנו וישאירו מעבר לתאריך פלוני, (והיות שאם המשתמש לא הסכים לתנאים האלו הוא משתמש שלא ברשות, אפשר לסמוך שוודאי הסכים להם המשתמש).

וכתב באבן ישראל, שהעצה הזאת אינה מועילה בביכ"נ ציבורי, כיון שא"א למנוע ממישהו להשתמש בביהכ"נ כפי שרוצה, (וצ"ע בזה, כי לולא דבריו היינו אומרים שכיון שהתקנה הזאת היא לטובת ביהכ"נ וכמו שהאבן ישראל עצמו כותב שם, ומשתמשי ביהכ"נ הם שותפים בו, לכן בכוחו של הגבאי לחייב את המשתמשים לנהוג כן), ובביכ"נ ציבורי סבר האבן ישראל שבאמת לא מועיל לתלות מודעה, אבל

כוס תנחומין

נשגר קמי הרב יהונתן דוד הול שליט"א דיין בביה"ד "נתיבות חיים" ולמשפחתו החשובה שיחי' בהילקח מהם אמם החשובה הרבנית שינא מינדל ז"ל
הקב"ה ירפא שברם ויעלה מזור למכתם ומחה דמעה מעל כל פנים
מערכת עלון המשפט חברי ביה"ד

הגליון מוקדש לעילוי נשמות

ר' אורי אפרים ז"ל ב"ר יוסף יצחק פרלמן יבלחט"א
נלב"ע י"ב טבת
ת.נ.צ.ב.ה.

בית הוראה לענייני ממונות "בית גרוס"

ע"ש ברוך וברכה גרוס
שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בבית ההוראה ניתן יעוץ בדיני ממונות ע"י דיניי בית הדין ובית ההוראה ● סיוע בעריכת צוואות וחוזים ● בשפות עברית אנגלית יידיש וצרפתית ● בית ההוראה פתוח בימים א-ה בין השעות 13:40-15:30 וביום שישי בין השעות 11:15-13:00
Les lundis et mercredis nous traitons vos questions en francais ● טלפון 02-502-3637 דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו כן ניתן מענה בענייני אורח חיים ויורה דעה ע"י מו"צ דלהלן:

13:45-14:15	הרב יצחק זאב רוזנבלט	יום א'
14:00-14:30	הגאון הרב ר' ישראל גנס	יום ב'
13:45-14:15	הרב אהרן הלוי וואזנר	יום ג'
13:45-14:15	הרב יצחק זאב רוזנבלט	יום ד'
13:45-14:15	הרב אהרן הלוי וואזנר	יום ה'

הדיינים יושבים בבית הוראה כדלהלן

הרב אברהם בוטרמן והרב שלמה וייספיש והרב גבריאל לוברבוים	יום א'
הרב יצחק בלחטן והרב אלחנן רזניק [גם צרפתית]	יום ב'
הרה"ג ר' יצחק שובקס והרב יצחק מרקובסקי	יום ג'
הרב ברוך שובקס, הרב חיים הררי והרב אליה יפה [גם צרפתית]	יום ד'
הרה"ג ר' אברהם דרברמדיקר, הרב אשר שפירא והרב שלמה פריץ	יום ה'
הגאון הרב נפתלי נוסבוים, הרב משה ויליגר, הרב דוד סעמיאטיצקי	יום ו'

תשובות בענייני רבית בימי ראשון 14:30-15:30 ע"י הרב ר' פנחס וינד בעמח"ס 'ברית פנחס' על הל' רבית. ניתן לערוך 'היתר עיסקא' במקום.

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות